

Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi
Aralık 2022
Yıl 12, Sayı 2, ss.45-70.

Journal of Individual & Society
December 2022
Year 12, Issue 2, pp.45-70.

DOI: <https://doi.org/10.20493/birtop.1168715>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 30.08.2022
Kabul Tarihi: 17.11.2022

Article Type: Research article
Submitted: 30.08.2022
Accepted: 17.11.2022

Atf Bilgisi / Reference Information

DEMİRHAN, Hasan Deniz. “Doğu Akdeniz’in Jeoekonomik Önemi Ve Türkiye / The Importance of The Eastern Mediterranean In Terms of Geoeconomics and Türkiye”. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi / Individual and Society Journal of Social Science, (Güz 2022-2)

DOĞU AKDENİZ’İN JEOEKONOMİK ÖNEMİ VE TÜRKİYE

THE IMPORTANCE OF THE EASTERN MEDITERRANEAN IN TERMS OF GEOECONOMICS AND TURKIYE

Hasan Deniz DEMİRHAN

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi,
hasandenizdemirhan@gmail.com
ORCID: 0000 0001 7039 5982

Özet

Küreselleşme sürecinde ülkelerin ekonomik açıdan birbirine bağımlı hale gelmesi devletler arasında yaşanan güç mücadelesinde önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Jeoekonomi, bu dönüşümde devletlerin ticari bağlarına odaklanan ve bu bağ neticesinde edinilen ekonomik güç ilişkilerini açıklayan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Doğal gaz ticareti günümüzde küresel güçler ile diğer devletler arasında ekonomik bağımlılığın yaşandığı ve dolayısıyla devletlerin güç ilişkilerinde belirleyici olan önemli bir alandır. Yeni

keşfedilen doğal gaz kaynakları sayesinde Doğu Akdeniz bölgesinin zaten önemli olan ekonomik değeri daha da artmıştır. Jeoekonomik perspektifle Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynaklarının önemini konu alan bu çalışmada, bölgedeki doğal gaz kaynaklarının ticari ilişkilerdeki öneminin ortaya koyulması ve Türkiye açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak betimleyici araştırma tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Doğu Akdeniz'in jeoekonomik önemine ilişkin iki bulguya yer verilmiştir. Birincisi, bölgede keşfedilen doğal gaz kaynaklarının küresel doğal gaz ticaretinde alternatif bir kaynak oluşturmuştur. İkincisi, bölge, Türkiye'nin enerji güvenliği, doğal gaz tedarikinde Rusya'ya olan bağımlılığın kırılması ve bölgesel güç ilişkilerinde söz sahibi olma stratejisi çerçevesinde jeoekonomik açıdan önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Jeoekonomi, Uluslararası Rekabet, Doğu Akdeniz, Türkiye.

Abstract

In the process of globalization, the economies of states have been connected to each other and this situation has revealed a new form in power relations. Geoeconomics is a concept that focuses on the economy in interstate power relations. Today, natural gas trade is an important area where economic dependence between global powers and other states is experienced and therefore determinant in power relations. Owing to the just discovered natural gas resources, the already important economic value of the Eastern Mediterranean region has increased even more. The subject of this study is the importance of natural gas resources in the Eastern Mediterranean region. The aim of the study is to reveal the importance of natural gas resources in commercial relations and to evaluate them in terms of Turkey. The descriptive method was used as the method of the study. As a result of the research, two findings related to the geoeconomic importance of the Eastern Mediterranean were included. First, the natural gas resources discovered in the region have created an alternative source in the global natural gas trade. Secondly, the

region has geoeconomic importance in terms of Turkey's energy security, breaking the dependency on Russia in natural gas supply and having a say in regional power relations.

Key Words: Geoeconomics, International Competition, Eastern Mediterranean, Türkiye.

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel rekabette ve uluslararası güç ilişkilerinde ekonominin belirleyici konuma gelmesi nedeniyle, dünyanın ekonomik açıdan değerli durumda olan birçok bölgesinde yeni rekabet alanları ortaya çıkmıştır. Devletlerin güç ilişkileri söz konusu olduğunda çok fazla etkenin yer aldığı bir rekabetten söz etmek mümkündür. Kimi devletler için ulusal kimi devletler için küresel stratejiler devletlerin rekabetinde belirleyici olabilmekte, coğrafi açıdan belirli bir bölgedeki sorunlar devletlerin stratejileri doğrultusunda küresel bir sorun haline gelebilmektedir. Jeopolitik anlamda tarihsel süreçte önemi koruyan Doğu Akdeniz, keşfedilen enerji kaynaklarının taşıdığı ekonomik potansiyel sebebiyle de birçok devletin ilgisini çekmiş; bu çerçevede küresel bir sorun haline gelmiştir (Ağır vd., 2021, s. 1998-1999).

Doğu Akdeniz'in küresel bir sorun haline gelmesinde kuşkusuz jeopolitik ve tarihsel stratejilerin etkisi olduğu gibi bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının keşfi de önemli bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan, Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan ve bölgenin önemli bir aktörü olan Türkiye, bölgenin küresel sorun haline gelmesinden etkilenmiş ve bölgede rol alan diğer ülkelerin geliştirdiği politikalarla adeta dışlanmak istenmiştir (Kalaycı, 2021). Özellikle değerli hidrokarbon kaynaklarının keşfinden sonra yaşanan bu gelişmelerde Jeoekonomik perspektifin etkili olduğu söylenebilir.

“Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğal gaz kaynaklarının jeoekonomik açıdan önemi nedir?” sorusuna cevap aranacak olan bu çalışmada, bölgede keşfedilen doğal gaz rezervlerinin küresel ticaret açısından jeoekonomik öneminin ortaya koyulması ve Türkiye açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon

kaynakları petrol ve doğal gaz rezervlerinden oluşmaktadır. Ancak, gerek miktar gerekse ekonomik değer açısından doğal gaz rezervleri ağırlıkta olduğu için çalışma kapsamı doğal gaz kaynakları ile sınırlı tutulmuştur. Bu amaç ve kapsam çerçevesinde literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, ilk olarak Jeoekonomi kavramına getirilen tanımlar açıklanmış, ardından doğal gaz ticaretinin ekonomik ilişkilerdeki öneminin anlaşılması için küresel ticari verilerin güncel görünümü aktarılmıştır. Sonraki bölümlerde ise Doğu Akdeniz’de keşfedilen rezervlerin potansiyeli doğrultusunda devletler arasında yaşanan enerji rekabeti ele alınmış, son olarak Türkiye açısından Doğu Akdeniz’deki kaynakların jeoekonomik önemi değerlendirilmiştir. Çalışmada betimleyici araştırma tekniği kullanılmıştır.

1. Jeoekonomi Kavramı

Jeoekonomi, bir bölge veya ülkenin sahip olduğu coğrafi, ekonomik ve teknolojik unsurlarının uluslararası ilişkilerdeki stratejik kullanımı olarak ifade edilebilir (İnan, 2011, s. 87). 1990 yılında Luttwak tarafından literatüre kazandırılan Jeoekonomi kavramı, devletler arasındaki ilişkilerde ekonomik gücün ve ticari ilişkilerin belirleyici olduğu düşüncesinden hareket ederek devletlerin ulusal, bölgesel ve küresel düzeydeki ekonomik ilişkilerine odaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, devletlerin rekabet stratejisi jeopolitik yapıdan jeoekonomik yapıya doğru dönüşmeye başlamıştır. Bu çerçevede, Luttwak’a göre devletlerarası ilişkilerde askeri güce ve ilişkiye dayanan yöntemler yerini ticari ilişkilere bırakmış ve dünya politikası kavramı yerine dünya ticareti kavramı önem kazanmıştır (Luttwak, 1990, s. 17-18).

Kavramın ortaya çıktığı tarihten itibaren devletler arasındaki güç ilişkilerinde yaşanan dönüşüm Jeoekonomi kavramının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle tek kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmış ve devletler küreselleşmeyle birlikte ekonomik ilişkileri başta olmak üzere her açıdan birbirine daha bağımlı hale gelmiştir. Ekonomik bağımlılığın artmasıyla oluşan yeni düzende askeri ittifakların yerini ekonomik işbirlikleri, bölgesel askeri hareketlilikler

yerine para birimleri üzerinden baskı uygulanması, silahlanma yerine enerji fiyatlarının artırılması gibi yeni yöntemler ön plana çıkmaya başlamıştır (Leonard, 2015, s. 4). Bu dönüşümde devletlerin ekonomik gelişim hedefleri etkili olduğu gibi güvenlik kaygıları da etkili olmuştur. Bu nedenle Jeoekonomiyle ilgili literatürde kavrama yönelik farklı yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır.

O'Hara ve Heffernan (2006, s. 59-62)'in jeoekonomik yaklaşımı devletler için kritik öneme sahip olan doğal kaynakların elde edilmesi, denetlenmesi, güvence altına alınması ve kullanılması ile ilgilidir. Benzer şekilde, Conway (2000, s. 25) de Jeoekonomiyi ekonomik gelişme düzeyini sağlamak amacıyla doğal kaynakların ve insan gücünün etkin bir şekilde kullanımı olarak değerlendirmiş ve Jeoekonominin yeni bir bilim dalı olduğunu vurgulamıştır.

Søilen'e göre (2012, s. 8) Jeoekonomi, sürdürülebilir rekabeti sağlamak amacıyla kaynakların coğrafi, kültürel ve stratejik açıdan incelenmesi ve aynı zamanda jeopolitik mantığın küreselleşme çağındaki devamıdır. Jeopolitik ve jeoekonomi arasındaki devamlılığın temel unsuru ise devletlerin strateji belirlemelerinde askeri konuların yerini ekonominin almasıdır. Bu kapsamda yazar, Jeopolitikte kıta yaklaşımı olan Kara Hâkimiyet Teorisi (Heartland) ve deniz yaklaşımı olarak bilinen Kenar Kuşak Teorisi'nin (Rimland) yerine Nareland (Doğal Kaynak Toprakları) doktrinini koymaktadır. Nareland, kısaca ekonomik açıdan değerli doğal kaynakları içeren coğrafi bölgeleri ifade etmektedir. ABD'nin Orta Doğu'yu kontrol etmek için geliştirdiği stratejiler ve bölgede girdiği savaşlarla; Çin'in ise Afrika kıtasındaki tarımı destekleme ve petrol çıkarma faaliyetleriyle bölge ticaretinde etkili olması Nareland doktriniyle açıklanmaktadır (Søilen, 2012, s. 56-57). Dolayısıyla, Jeopolitik dönemde dünyanın belirli bir coğrafyası üzerinde söz sahibi olmak önemli iken, jeoekonomik yaklaşımda ekonomik açıdan potansiyeli olan doğal kaynaklara sahip herhangi bir coğrafi bölgede söz sahibi olmanın önemli olduğu söylenebilir.

Bunlara ek olarak, jeoekonomiye dair diğer yaklaşımlar devletlerin sınırları içerisindeki ulusal ekonomik güç ve güvenlik konularıyla

ilgilidir. Sa'îd Ali (2009, s. 153), Jeoekonomik dönemde ulusal güvenliğin bölgesel ve uluslararası pazarlara entegrasyonlar, ekonomik reformlar ve gelir kaynaklarının korunmasıyla sağlandığını belirtmiştir. Benzer şekilde Hsiung da Jeoekonomik dönemde ekonomik güvenliğe ilişkin kaygıların askeri güvenlik kaygılarına göre daha ağır bastığını belirtmiş, ekonomik güvenliğin sağlanmasını doğal kaynaklarda kendi kendine yeterli olmaya, piyasalardan bağımsız hareket edebilmeye ve halihazır-daki işgücünü kontrol edebilmeye dayandırmıştır (Hsiung, 2009, s. 127).

Jeoekonomiye yönelik tanım ve yaklaşımlarda devletlerin stratejik amaçlarla ekonomik güçlerini artırma eğilimleri öne çıkmaktadır. Ekonominin devletler arası ilişkilerdeki hiyerarşinin belirlenmesinde de belirleyici bir unsur olmasından dolayı (Kvinikadze, 2017, s. 3-4), devletlerin ekonomik güç yoluyla uluslararası alanda etkin bir aktör olmalarında jeoekonomik perspektifin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

2. Enerji Kaynağı Olarak Doğal Gazın Ekonomik Önemi

Kıt kaynak olarak doğada bulunan fosil yakıtlardan elde edilen enerjiye ulaşmak ve bu enerjiyi kullanmak, devletlerin hem güçlü bir ekonomiye sahip olmaları hem de küresel ekonomik sistemde sürdürülebilir rekabette bulunmalarıyla doğrudan ilişkili hale gelmiştir (Akpınar ve Başbüyük, 2011, s. 133). Doğal gazı ekonomik açıdan değerli kılan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden ilki, doğal gazın enerji kullanımını konusundaki verimliliğidir (Avcı, 2009, s. 54). Nitekim doğal gaz, diğer fosil yakıtlar arasında tam yanma aşamasına ulaştığında maksimum enerji verimliliği sağlamaktadır ki bu da doğal gazı enerji piyasasında ham petrolden sonra ikinci sırada öneme sahip kılmaktadır. Enerji verimliliğinin yanında, doğal gazın alternatiflerine kıyasla düşük fiyatlı olması, işleme ve bakım maliyetlerinin uygun olması, çevre dostu olması ve taşıma sorununun olmaması doğal gazı değerli kılan diğer faktörler olarak gösterilmektedir (Bayraç, 2018, s. 15-16).

Ekonomik uygunluk ve kullanılabilirlik açısından birçok avantaja sahip olan doğal gaza yönelik talep yıllar içerisinde artmış ve doğal gaz küresel enerji ticaretinin kritik bir ürünü haline gelmiştir. Doğal gazın

ticaretinde rezerv, üretim ve tüketim miktarları belirleyici olmaktadır. Bu nedenle doğal gaz rezervlerinde, üretim kapasitelerinde ve tüketimde öne çıkan ülkelere ilişkin veriler, doğal gazın küresel ekonomik rekabetteki öneminin anlaşılması açısından ele alınacaktır.

Hidrokarbon kökenli bir yakıt türü olan doğal gaz, dünya üzerinde üretim ve tüketim açısından dengesiz bir dağılım göstermekle birlikte, bu dengesizliğin rezervlerin bulunduğu bölgelerde küresel güçlerin rekabet stratejisini doğrudan etkilediği ifade edilebilir.

Tablo 1. Doğal Gaz Rezervinin Dünya Üzerindeki Bölgesel Dağılımı (Trilyon m³)

Bölgeler	2000		2010		2020	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Kuzey Amerika	7,3	5,4	10,5	5,83	15,2	8,1
Bağımsız Devletler Topl.	38,6	27,97	51,3	28,51	56,6	30,1
Orta ve Güney Amerika	6,8	4,92	8,1	4,5	7,9	4,2
Orta Doğu	58,3	42,24	77,8	43,24	75,8	40,3
Avrupa	5,4	3,91	4,7	2,61	3,2	1,7
Afrika	11,9	8,62	14,0	7,78	12,9	6,9
Asya - Pasifik	9,8	7,10	13,5	7,5	16,6	8,8
TOPLAM	138	100	179,9	100	188,1	100

Kaynak: BP, 2021.

Tablo 1'e göre, keşfi kanıtlanmış rezerv miktarı 2020 yılı sonunda 188,1 trilyon m³'e ulaşan doğal gaz rezervleri arasında en yüksek oran %40,3 ile Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan devletleri temsil eden Bağımsız Devletler Topluluğu'nun rezerv oranı %30,1'dir. Rezerv oranlarında üçüncü sırada %8,8 ile Asya Pasifik, dördüncü sırada %8,1 oranla Kuzey Amerika bulunmaktadır. Tablo 1'de dikkat çeken detay Avrupa kıtasının doğal gaz rezervlerinin 20 yıllık süreçte kesintisiz olarak azalmasıdır. Bu durum Avrupa'daki devletleri doğal gaza erişim açısından dışarıya bağımlı kılmaktadır (European Commission, 2008, s. 12).

Tablo 2. Dünyada En Çok Doğal Gaz Rezervine Sahip Olan Ülkeler
(Trilyon m³)

Sıra	Ülke	2020 Rezervi	Pay (%)
1	Rusya	37,4	19,9
2	İran	32,1	17,1
3	Katar	24,7	13,1
4	Türkmenistan	13,6	7,2
5	ABD	12,6	6,7
6	Çin	8,4	4,5
7	Venezuela	6,3	3,3
8	Suudi Arabistan	6,0	3,2
9	Birleşik Arap Emirlikleri	5,9	3,2
10	Nijerya	5,5	2,9

Kaynak: BP, 2021.

BP'nin 2021 yılı verileri baz alınarak, Tablo 2'de, en çok doğal gaz rezervine sahip olan ilk 10 ülke sıralanmıştır. Buna göre, ülke bazında bakıldığında, 2020 yıl sonu itibarıyla, Rusya 37,4 trilyon m³ ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada bulunan İran'ın 32,1 trilyon m³, üçüncü sırada bulunan Katar'ın ise 24,7 trilyon m³ doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Dördüncü sırada yer alan Türkmenistan ise 13,6 trilyon m³ rezerve sahiptir. İlk dört sırayı paylaşan ülkelerin sahip oldukları toplam rezervlerin dünyaya göre oranı %50'yi aştığı görülmektedir. Dolayısıyla, söz konusu ülkelerin bulunduğu Avrasya ve Orta Doğu bölgelerini jeopolitik ve jeoekonomik açıdan oldukça önemli kılan bu durum, küresel güçlerin bölgedeki rekabet stratejilerini de doğrudan etkilemektedir (Akpınar ve Başbüyük, 2011, s. 124).

Tablo 3. Ülkelere Göre Doğal Gaz Üretim ve Tüketim Miktarları

Sıra	ÜRETİM		TÜKETİM	
	Ülke	Miktar (milyar m ³)	Ülke	Miktar (milyar m ³)
1	ABD	914,6	ABD	832,0
2	Rusya	638,5	Rusya	411,4
3	İran	250,8	Çin	330,6
4	Çin	194,0	İran	233,1
5	Katar	171,3	Kanada	112,6
6	Kanada	165,2	Suudi Arabistan	112,1
7	Avustralya	142,5	Japonya	104,4
8	Suudi Arabistan	112,1	Almanya	86,5
9	Norveç	111,5	Meksika	86,3
10	Cezayir	81,5	Birleşik Krallık	72,5
11	Malezya	73,2	Birleşik Arap E.	69,6
12	Endonezya	63,2	İtalya	67,7
13	Türkmenistan	59,0	Hindistan	59,6
14	Mısır	58,5	Mısır	57,8
15	Birleşik Arap E.	55,4	Güney Kore	56,6
16	Nijerya	49,4	Tayland	46,9
17	Özbekistan	47,1	Türkiye	46,4
18	Birleşik Krallık	39,5	Arjantin	43,9
19	Arjantin	38,3	Cezayir	43,1
20	Umman	36,9	Özbekistan	43,0
21	Tayland	32,7	Endonezya	41,5
22	Kazakistan	31,7	Pakistan	41,2
23	Pakistan	30,6	Avustralya	40,9
24	Meksika	30,1	Fransa	40,7
25	Trinidad & Tobago	29,5	Malezya	38,2
#	Toplam	3456,9	Toplam	3118,7

Kaynak: BP, 2021.

Tablo 3'te verilen 2020 yılına ait doğal gaz üretim ve tüketim verileri ülke bazında incelendiğinde, Tablo 2'de yer alan, en çok doğal gaz rezervine sahip ülkelerin hem üretim hem de tüketim tablolarında yer

aldığı görülmektedir. Temel olarak, tüketim ve üretim tablolarında dikkat çeken üç önemli farklılıktan söz edilebilir. Birincisi, dünya genelinde en yüksek rezerv miktarı Rusya'da olmasına rağmen, dünya genelinde üretimde ABD'nin en yüksek miktara sahip olmasıdır. İkincisi, tüketim tablosunda, gerek rezerv gerekse üretim açısından oldukça sınırlı olan Japonya, Almanya, İtalya, Birleşik Krallık ve Meksika gibi gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin doğal gaz tüketimleridir. Üçüncü farklılık ise, üretici ve tüketici olan ülkelerin miktarlarındaki değişimdir. Ülkeler, eğer ürettiklerinden daha az miktarda tüketime sahiplerse aradaki farkı çeşitli yöntemlerle depolamakta ya da ihraç etmektedirler. Tüketim miktarı, üretim miktarından daha az olan ülkeler ise aradaki miktarı doğal gaz ithal ederek karşılamaktadırlar.

Tablo 4. Ülkelerin Doğal Gaz İhracat ve İthalat Rakamları (Milyar m³)

Sıra	İHRACAT			İTHALAT		
	Ülke	Miktar	Pay (%)	Ülke	Miktar	Pay (%)
1	Rusya	238,1	19,14	Çin	139,1	11,18
2	ABD	137,5	11,05	Japonya	102,02	8,20
3	Katar	127,9	10,28	Almanya	102,01	8,20
4	Norveç	111,2	8,94	ABD	69,5	5,58
5	Avustralya	106,2	8,53	İtalya	62,9	5,05
6	Kanada	68,2	5,48	Meksika	56,8	4,56
7	Cezayir	41,1	3,30	Güney Kore	55,3	4,44
8	Malezya	32,8	2,63	Birleşik Krallık	48,3	3,88
9	Türkmenistan	31,6	2,54	Türkiye	46,6	3,74
10	Hollanda	28,1	2,25	Fransa	45,4	3,65
11	Endonezya	24,1	1,93	Hollanda	38,4	3,08
12	İran	16	1,28	Hindistan	35,8	2,87
13	Kazakistan	14	1,12	İspanya	33,2	2,66
14	Azerbaycan	13,6	1,09	Tayvan	24,7	1,98
15	Bolivya	11,4	0,91	Belçika	22,7	1,82

Kaynak: BP, 2021.

Doğal gazı ihraç ve ithal eden ülkelerin ticaret miktarları ve dünya ölçęindeki payları Tablo 4'te derlenmiştir. İthalat verileri incelendiğinde, dünyada en çok doğal gazdan elde edilen enerjiye ihtiyaç duyan ülkelerin hangileri olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 3'te verilen üretim ve tüketim verileriyle ithalat verileri birlikte değerlendirildiğinde gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin birçoğunun doğal gaz ithalatında büyük paya sahip oldukları görülmektedir. İhracat verilerine bakıldığında ise, doğal gaz arzında en büyük payın %19,14 ile Rusya'ya ait olduğu görülmektedir. İkinci sırada %11,05 pay ile ABD, üçüncü sırada %10,28 oranla Katar, dördüncü sırada ise %8,94 ihracat payıyla Kuzey Avrupa ülkesi Norveç bulunmaktadır.

Rusya'nın sağladığı doğal gaz arzı büyük oranda Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelere gerçekleşmekte ve bu durum AB'nin Rus doğal gazına bağımlı olmasına yol açmaktadır (Eurostat, 2022). Rusya'nın zengin doğal kaynak potansiyelinin doğrudan etkili olduğu bu bağımlılığın başka bir boyutu da doğal gaz nakliyatının güvenliği ve sürdürülebilirliği açısından oldukça kritik olan boru hatlarıdır. Nitekim, Sovyetler Birliği (SSCB) döneminden bu yana Hazar bölgesi ve Orta Asya'daki doğal gaz kaynaklarının uluslararası piyasaya kazandırılmasını sağlayan boru hatlarının büyük çoğunluğu Rusya topraklarından geçmektedir (Bayraç, 2018, s. 27). Dolayısıyla, enerji ihtiyacı yüksek seviyedeki AB ülkelerine ulaşan boru hatlarını elinde bulunduran Rusya, eski SSCB üyesi Bağımsız Devletler Topluluğu üzerinde baskı kurarak AB'nin Avrasya'da alternatif kaynak ve rota arayışlarının da önüne geçmekte (Ulutaş, 2008, s. 10; Budak, 2013, s. 131) ve AB için Rusya'ya alternatif olabilecek doğal gaz kaynaklarına erişimi kendisiyle anlaşılmaya bağı kılmaktadır.

Rusya'nın AB ile olan doğal gaz ticaretindeki belirleyiciliği, AB'yi farklı enerji kaynakları arayışına yöneltmektedir. AB'nin enerji alanındaki dışarıya bağımlılığının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve enerji güvenliği gibi konuları içeren kapsamlı bir Enerji Politikası bulunmaktaydı. Ancak, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması, AB ile Rusya arasındaki doğal gaz ticaretini doğrudan etkileyen önemli bir gelişme olmuştur. Savaş nedeniyle

Rusya'ya karşı geniş çaplı ekonomik yaptırımlar uygulayan birlik ülkeleri, güvenilir tedarikçi olarak nitelendirdikleri Rusya'yla olan enerji bağımlılığına son vermek için "REPowerEU" eylem plânını hazırlamıştır (EUROPA.EUa, 2022). Diğer yandan, doğal gaz tedarikinde çeşitliliği artırmak için ABD ile anlaşma yapılmış (EUROPA.EUb, 2022), Akdeniz bölgesindeki Cezayir'in (DW.COM, 2022) ve Doğu Akdeniz'deki Mısır ile İsrail'in doğal gaz kaynakları birliğin gelecekteki doğal gaz alternatif seçenekleri olarak gündemde yer almıştır (EURONEWS.COM, 2022). Bu doğrultuda, Rusya'nın doğal gaz tedarikine bağlı olarak elde ettiği jeoekonomik konumunun gelecekte değişmesinin muhtemel olduğu ifade edilebilir.

Doğal gazın geleneksel olmayan (ankonvansiyonel) biçimleri arasında bulunan kaya gazı ve LNG rezervlerini elinde bulunduran ABD, Çin, Katar ve Avustralya'nın da ihracatta önemli paya sahip oldukları görülmektedir. BP'nin istatistiklerine göre 2011 yılı raporuna göre doğal gaz erişimde dışarıya bağımlı olan ABD (BP, 2011, s. 28), kaya gazı çıkarma girişimlerinden aldığı sonuç ile bu bağımlılıktan kurtulmuş ve en çok doğal gaz ihracatı yapan ikinci ülke konumuna gelmiştir. İlerleyen süreçte ABD'nin daha fazla kaya gazını uluslararası piyasaya sunmasıyla Rusya'yı geçerek dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi ve ihracatçısı olması beklenmektedir (Durmuşoğlu, 2015, s. 16).

Doğal gaz ticaretinde Norveç'in ihracatçı olarak yer aldığı konum dikkat çekmektedir. BP'nin (2021, s. 34) verilerine göre Norveç'in 1.4 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Dünya geneli rezervler ve diğer ihracatçı ülkelerin rezervleri göz önüne alındığında bu rezerv miktarının oldukça düşük olduğu ifade edilebilir. Norveç doğal gazını ticari açıdan değerli kılan unsur ise, konumu dolayısıyla Avrupa ülkeleri için önemli bir alternatif pazar olmasıdır. Nitekim Norveç'in doğal gaz ihracatının tamamı AB ülkeleri ile İngiltere'ye gerçekleşmektedir (BP, 2021, s. 45).

Yeni rezervlerin keşfinin devam etmesi ve doğal gazın ankonvansiyonel türlerinin gelişen teknolojilerle birlikte kullanıma sunulması sayesinde küresel doğal gaz ticaretinin ülkelerin jeopolitik ve jeoekonomik

stratejilerinde önemli değişimlere sebep olacağı söylenebilir. Nitekim, Doğu Akdeniz bölgesinde 2000'li yıllardan itibaren keşfedilen doğal gaz rezervleri hem bölge ülkeleri hem de küresel güçler arasında ihtilaflara neden olmuştur. Sonraki bölümde Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz rezervleri bölge ülkeleri bazında güncel gelişmeler doğrultusunda değerlendirilecektir.

3. Doğu Akdeniz'in Enerji Rekabetindeki Yeri

Deniz ticaret yolları açısından stratejik öneme sahip olan Doğu Akdeniz, 2000'li yıllardan itibaren enerji rekabetinde önemli bir konuma ulaşmıştır. Doğu Akdeniz'in bu konumu kazanmasında bölgede enerji alanında yaşanan güncel gelişmelerin etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Nitekim Doğu Akdeniz bölgesi, Orta Doğu'da bulunan hidrokarbon kökenli yakıtların dünyanın geri kalanına ulaştırılması konusunda önemli bir nakil koridoru olmasının yanında, yeni keşfedilen doğal gaz rezervleriyle de enerji üretiminin yapılacağı bölgeler arasına girmiştir (Özekin, 2020, s. 8-9).

Bölgede gerçekleştirilen hidrokarbon arama faaliyetlerinin geçmişi 1960'lı yıllara kadar geriye gitmektedir. Ancak, keşif araştırmaları ve rezerv miktarı açısından kırılma noktası uluslararası kuruluşların bölgedeki kaynaklara dair analiz raporları olmuştur. Bu kapsamda, ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin (USGS) Levant ve Nil havzalarındaki hidrokarbon potansiyeline ilişkin araştırma raporlarında 10 trilyon metre³ doğal gaz ve 3,5 milyar varil petrol bulunduğu yönelik tahminde bulunmasından sonra Doğu Akdeniz genelinde keşif ve sondaj çalışmaları giderek artmıştır (USGS, 2010a, 2010b; Shin ve Kim, 2021, s. 136). Başlangıçta yürütülen çalışmaların sonuçlarında tahmini rakamlar ortaya koyulmasına rağmen bölge üzerinde küresel ve bölgesel güçlerin yeni denge stratejileri kendisini göstermeye başlamış, bölgeyi ilgilendiren birçok anlaşma ve işbirliği kurulmuştur.

Tablo 5. Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğal Gaz Sahaları

Ülkeler	Doğal Gaz Sahası	Keşif Yılı	Miktar (milyar m ³)
İsrail	Noa	1999	1,4
	Mari-B	2000	25
	Dalit	2009	14,1
	Tamar	2009	283
	Leviathan	2010	509
	Dolphin	2011	2,2
	Shimshon	2012	8,4
	Tanin	2012	33,9
	Kariş	2013	50,9
Filistin	Gazze Marine	2000	28,3
GKRY	Afrodit	2011	198
	Cllypso	2018	220
	Glaucus-1	2019	-
Mısır	Nooros	2015	19,8
	Batı Nil Havzası	2015	140
	Zohr	2015	850
	Atoll	2015	42,5
	Nour	2018	-
Toplam			2.426,5

Kaynak: Yorulmaz ve Demirdoğan, 2020:81 ve ExxonMobil, 28.02.2019.

Tablo 5’te, Doğu Akdeniz bölgesinde doğal gaz keşfi yapan ülkelerin keşif sahaları, yılları ve keşfettikleri doğal gaz miktarı metreküp cinsinden yer almaktadır. 1999 yılından 2019 yılına kadar keşfedilen doğal gaz rezervlerinin toplam miktarı 2.42 trilyon metreküp olmuştur. Bu rakama, doğal gaz keşfedilen ancak miktarı henüz netleşmediği için paylaşılmayan iki sahanın verileri dahil değildir. Bu verilerle birlikte, Doğu Akdeniz’de 1960’lı yıllardan itibaren gerçekleştirilen keşiflerin toplam

miktarı 5 trilyon metreküpü aşmıştır. Ayrıca, çeşitli araştırmalara dayanarak bölgede henüz keşfedilmemiş kaynaklar da göz önüne alınarak önümüzdeki yıllarda toplam doğal gaz rezervinin 10 trilyon metreküpü aşacağı öngörülmektedir (TÜBA, 2021, s. 73-80).

Tablodaki veriler incelendiğinde Mısır'ın Doğu Akdeniz bölgesinde en yüksek miktarda doğal gaz rezervine sahip olduğu anlaşılmaktadır. İsrail rezerv miktarı açısından ikinci, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) üçüncü sırada, sadece bir sahada gaz keşfi yapan Filistin ise dördüncü sırada bulunmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Lübnan da bölgede keşif ve sondaj faaliyetleri yürütmüş ancak şimdiye kadar somut bir keşifleri olmamıştır. Diğer taraftan, Yunanistan, GKRY ve Türkiye arasında yaşanan deniz yetki alanı sorunu bölgenin tamamında uzun süreli araştırma faaliyetleri gerçekleştirilmesine engel olmaktadır.

Doğu Akdeniz'i enerji konusunda önemli kılan bir diğer konu, Doğu Akdenizle bağlantılı hidrokarbon kaynaklarının uluslararası pazara sunulmasında enerji koridoru olmasını sağlayacak projelerin geliştirilmesidir. Halihazırda, deniz ticareti açısından hayati geçiş noktaları olan Sicilya Kanalı, Çanakkale Boğazı, İstanbul Boğazı, Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı bölgeyle bağlantılı olmakla birlikte; bölgedeki hidrokarbon kaynaklarını Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerine ulaştıran boru hattı projeleri bulunmaktadır (Kökyay, 2021, s. 220-221). Bunun dışında, deniz yataklarının altında doğal gaz keşfinde bulunan ülkeler de rezervlerini uluslararası pazara sunabilmek için sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ve sıkıştırılmış doğal gaz (CNG) tesisleri üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Bölgedeki doğal gaz kaynaklarını Avrupa'ya taşımak amacıyla geliştirilen bir başka proje EASTMED boru hattıdır. Henüz hayata geçirilmemiş olmasına rağmen Doğu Akdeniz'deki kaynakların potansiyel müşterisi olan Avrupa'ya yakınlığı nedeniyle boru hattı projelerinin önemli bir seçenek olarak gündemde bulunduğu ifade edilebilir.

Bölgede yürütülen hidrokarbon keşif çalışmalarında jeoekonomik perspektifle hazırlanan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşmaları etkili olmaktadır (Dal, 2020, s. 76). Denizin altında ve üstünde bulunan

canlı cansız tüm doğal kaynakların araştırılmasıyla ilgili devletlere bir takım güvenceler ve hukuki haklar veren MEB (Kalaycı, 2021, s. 417) anlaşmalarıyla bölge devletleri doğal gaz sahaları üzerinde kontrol sahibi olmaktadır. Örneğin, GKRY sırasıyla Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptığı MEB anlaşmaları sonrasında, anlaşma sınırları dahilinde kalan bölgelerde hidrokarbon keşif çalışmalarına başlamıştır (Kedikli ve Deniz, 2015, s. 414).

Bölgede keşfi kanıtlanmış rezervlerin miktarı dünya geneline oranla oldukça düşük kalmasına ve küresel ticarete kayda değer oranda payı olmamasına rağmen birçok devlet jeoekonomik ve jeopolitik stratejiler çerçevesinde bölgedeki gelişmelerde etkili olmaktadır. Yukarıdaki bölümlerde bahsedildiği gibi, AB'nin bölgedeki jeoekonomik stratejisini doğal gaz tedarikinde kaynak çeşitliliği sağlayarak Rusya'ya olan bağımlılığını ortadan kaldırma isteği belirlemektedir. Doğu Akdeniz'in enerji koridoru olma potansiyeli de AB'nin Orta Doğu'daki hidrokarbon alternatiflerine ulaşması açısından önemlidir. Diğer taraftan, rezervlerin keşfedilmesini takiben AB bölgedeki gelişmelerde doğrudan GKRY'nin tarafında yer almış; Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü hidrokarbon araştırma faaliyetlerinin ve Libya ile imzaladığı MEB anlaşmasının karşısında yer almıştır (Kalaycı, 2021, s. 431). Bir açıdan GKRY, 2004 yılından bu yana AB üyesi olduğu için sahip olduğu doğal gaz rezervleri AB açısından kolay erişilebilir ve bağımlılık yaratmayan bir anlaşmayla elde edilebilir niteliktedir.

ABD'nin bölgedeki jeoekonomik stratejisi ise küresel gaz piyasasındaki yerini korumaya yönelik olduğu söylenebilir. Nitekim, bölgede gerçekleştirilen rezerv arama faaliyetlerinde ABD menşeli enerji şirketleri önemli ortaklıklar kurmuştur (Kalaycı, 2021, s. 437). Bu çerçevede, bölgede yapılacak doğal gaz ticaretinde ABD'nin önemli bir aktör olarak yer alacağı söylenebilir.

Dünya doğal gaz tedarikinin en önemli aktörlerinden birisi olan Rusya, bölge rezervlerinin Avrupa'ya ulaştırılmasını hedefleyen EASTMED gibi projelerde yer almaya çalışarak (Aksoy, 2020, s. 316) ve enerji piyasasında faaliyet gösteren Gazprom, Rosneft ve Novatek şirketleri üzerinden

bölgedeki devletlerle anlaşmalar yaparak (Güneş ve Arslan, 2018, s. 48) Avrupa'ya olan tedarik zincirinden kopmamaya çalışmaktadır. Bu açıdan, Rusya'nın izlediği politikalarla Doğu Akdeniz'deki enerji rekabetinin tedarik boyutunda etkili olmayı amaçladığı ve jeoekonomik etkisini sürdürmek istediği anlaşılmaktadır.

4. Türkiye Açısından Doğu Akdeniz'in Jeoekonomik Önemi

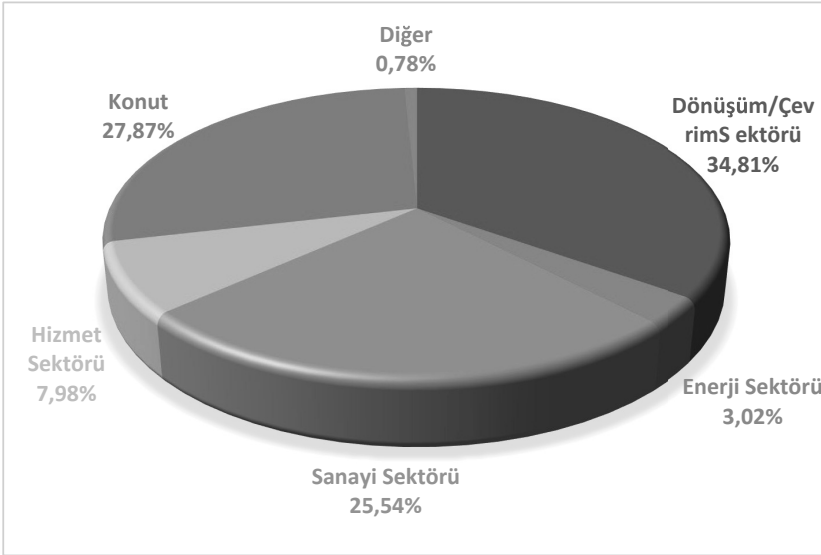
Doğu Akdeniz'de yaşanan güncel gelişmeler, bölgeye en uzun kıyısı olan Türkiye'yi doğrudan etkiler niteliktedir. Jeoekonomik perspektiften bakıldığında, Türkiye açısından Doğu Akdeniz'in önemi enerjide dışa bağımlılık, enerji güvenliği ve bölgesel güç olma hedefi çerçevesinde ele alınabilir.

Enerji temininde %70 oranında dışa bağlı olan Türkiye, doğal gaz tedarikinde ise %99,33 oranda dışa bağımlı durumdadır (EPDK, 2021). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan Dış Ticaret İstatistikleri'ne göre enerji bağımlılığının Türkiye'ye maliyeti 2021 yılında yaklaşık 51 milyar dolar olmuştur (TÜİK, 2021). Toplam ithalatın %19'una denk gelen bu tutar, cari açığın büyümesinde de önemli etki yaparken Türkiye'yi de yeni kaynak arayışlarına yöneltmektedir. Dolayısıyla, Karadeniz'de yapılan keşiflerin yanı sıra Doğu Akdeniz'in yüksek doğal gaz potansiyelinin gelecek yıllarda Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu etkiler yapacağı açıktır. Nitekim bu potansiyeli değerlendirmek ve Doğu Akdeniz'deki rekabette pay sahibi olmak isteyen Türkiye, araştırma ve sondaj faaliyetlerini gerçekleştirmek için yeni gemileri envanterine dahil etmiş, saha araştırmalarına başlamıştır (Bayraklı, 2019, s. 282).

Türkiye'nin gelişen ve büyüyen ekonomik yapısı enerjiye olan ihtiyacın artmasına sebep olmaktadır (Fackrell, 2013, s. 84). Nitekim, Türkiye ekonomisindeki büyümeyle OECD ülkeleri arasında enerji talebi en hızlı artan ülke olmuştur (Şahin, 2019, s. 8). Bu kapsamda, ekonomik büyüme ve enerjide yaşanan bağımlılık nedeniyle Türkiye'nin enerji güvenliği öncelikli konu olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifade ile, ekonomik ilerlemenin sürekli hale getirilebilmesi ve hedeflenen büyümelere

ulaşılabilmesinin bir ayağını enerji arz güvenliği oluşturmaktadır. Enerji arz güvenliğini sağlamada önemli bir adım ise enerji temininde farklı kaynaklara sahip olmaktır (Sarıtunalı, 2021, s. 410). Türkiye tüketimini gerçekleştirdiği doğal gazın %44,87'sini Rusya'dan, %16'sını İran'dan, %13,60'ını Azerbaycan'dan ve %10,20'sini ise Cezayir'den ithal etmektedir (EPDK, 2021). Görüldüğü gibi, AB ülkeleri gibi Türkiye de doğal gaz tedarikinde Rusya'ya bağımlı durumdadır. Bu durumun, olası gelişmelere bağlı olarak gaz transferinin kesintiye uğraması üzerine Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi olumsuz etkilerin ortaya çıkma riskini artırdığı söylenebilir. Çünkü, Türkiye'de doğal gaz elektrik üretimi, sanayi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve konutların ısınması açısından temel bir kaynak durumundadır. Şekil 1'de Türkiye'nin doğal gaz tüketiminin gerçekleştiği sektörel veriler yer almaktadır.

Şekil 1. 2021 Yılı Doğal Gaz Tüketiminin Sektörel Dağılımı



Kaynak: EPDK, Doğal Gaz Piyasası 2021 Yılı Sektör Raporu, 2021.

Şekil 1'de görüldüğü gibi, 2021 yılında Türkiye'nin doğal gaz tüketimi %34 elektrik üretiminde, %27 konutlarda, %25 ise sanayi sektöründe

gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de doğal gazın temel kullanım alanı ekonomik değer üreten sanayi faaliyetleri ve Türk insanının yaşam kalitesiyle doğrudan ilgilidir. Bu çerçevede, doğal gaz tedarikinde dışa bağımlılığın azaltılması açısından yerli kaynaklara ulaşım ve bu kaynakların kullanıma alınması Türkiye'nin ekonomisi açısından en önemli meselelerin başında gelmektedir.

Diğer taraftan, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının yanı sıra bölgenin enerji transferinde önemli bir güzergah oluşu da bölgeyi Türkiye açısından önemli kılan diğer bir faktördür. Coğrafi açıdan Türkiye, Doğu Akdeniz'e en uzun kara sınırına sahip olan ülke olmakla birlikte gerek konumu gerekse geniş kıta sahanlığı sayesinde bölgede stratejik olarak öne çıkmaktadır (Şahin, 2019, s. 9). Türkiye'yi bölgede önemli bir aktör haline getiren bu durum, Yunanistan ve GKRY'nin Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki denklemden dışlayan adımlar atmasına sebep olmuştur. Hidrokarbon kaynakları üzerinde de etkisi bulunan ve Türkiye'nin haklarına karşı atılan en sorunlu adım, Mısır ve GKRY arasında imzalanan MEB anlaşmasıdır. Bu anlaşma kapsamında kendince kıta sahanlığını belirlemeye çalışan GKRY, Türkiye ve KKTC'nin bölgedeki haklarını görmezden gelmiş ve bunun sonucunda hidrokarbon kaynaklarının keşfi amacıyla ruhsatlandırdığı arama sahasında yer alan 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parsellerinin Türkiye kıta sahanlığı ile çakışmasına neden olmuştur (Yaycı, 2020, s. 108-112). Bölgede söz sahibi olmak isteyen GKRY'nin tek taraflı adımlarına karşılık bölgedeki haklarını korumak ve etkin rolünü sürdürmek isteyen Türkiye de karşı adımlarını atmıştır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki bölgesel gücü ve enerji güvenliği kapsamında attığı adımlar genel itibariyle deniz yetki alanlarının paylaşımı, başka bir ifade ile MEB üzerinden ilerlemiştir. İlk olarak, 2004 yılında Birleşmiş Milletler'e (BM) gönderilen nota ile Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığını bildiren Türkiye, sonrasındaki süreçte Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) Kıbrıs açıklarında araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla ruhsat vermiştir. Ardından, Türkiye ve KKTC arasında kıta sahanlıklarının belirlenmesi amacıyla Kıta Sahanlığını Sınırlandırma Anlaşması imzalanmış ve anlaşma sınırları dahilinde TPAO'ya yeni araştırma izin ruhsatları çıkarılmıştır

(Başeren, 2010, s. 107-108). Türkiye'nin kıta sahanlığına ilişkin attığı bir başka adım, kıta sahanlığının 2013 yılında Türkiye ve Mısır ortay hat-tını gözeterek iki ülke arasında yapılacak bir anlaşmaya göre belirlenmesi gerektiğine dair BM'ye deklarasyon gönderilmesi ve 2019 yılında verilen bir nota ile söz konusu sınırların teyit edilmesi olmuştur (Yaycı, 2020, s. 137). Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini artıran önemli bir diğer gelişme de 2019 yılında Libya ile imzalanan MEB anlaşmasıdır. Anlaşma çerçevesinde Libya ve Türkiye'nin denizden komşu olduğu kabul edilmekle beraber, her iki ülkeden birisinin yetki alanında kalan MEB'inde hidrokarbon kaynaklarının keşfi gerçekleşirse ülkeler arasında işbirliği sağlanacağı ilan edilmiştir (Resmi Gazete, 2019). Tüm bu bilgiler çerçevesinde, hidrokarbon kaynakları açısından değerli rezerve sahip olan Doğu Akdeniz, Türkiye'nin ekonomik ve bölgesel gücü açısından kritik bir önem taşımaktadır. Nitekim, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları üzerinde bölgedeki devletlerin yanı sıra küresel güçlerin jeoekonomik aktörleri aracılığıyla rol alma çabaları, Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir.

SONUÇ

Küresel dönemde devletler arasındaki güç mücadelesinin ticari ilişkiler yoluyla ekonomik güç mücadelesine dönüştüğünü vurgulayan Jeoekonomik yaklaşım, dünyanın birçok bölgesinde yaşanan gelişmelerin anlaşılmasında yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler arasında çıkan anlaşmazlıklarda askeri anlamda aktif çatışmalara girmek halen güçlü bir seçenek olmakla beraber, özellikle son dönemde görülen ekonomik yaptırımlar yoluyla sonuç alma girişimleri bu bakış açısının bir ürünü olarak görülebilir. Bu nedenle devletler arasında gerçekleştirilen ticari faaliyetler ulusal ve küresel gücün bir göstergesi olarak kabul edilmiş ve devletler, ekonomik bağımlılığa sebep olan ticari alanlarda bu bağımlılığı ortadan kaldırmak amacıyla farklı arayışlara yönelmiştir.

Rezervlerinin %70'ten fazlası Orta Doğu ve Avrasya bölgelerinde bulunan doğal gaz küresel ticarete ekonomik bağımlılığı ortaya çıkaran

ve ülkelerin ekonomi-politik stratejilerini belirleyen önemli bir kaynak niteliğindedir. Doğal gaz ticaretine ilişkin veriler göz önüne alındığında, küresel güçler doğal gaz ticaretinde arz açısından belirleyici konumda yer alırken, gelişmiş ve gelişen ekonomilere sahip ülkeler ise talep ve tüketim değerleri açısından öne çıkmaktadır. Bu nedenle, yaşanan jeoekonomik dönüşüm ve güncel gelişmeler çerçevesinde yeni keşfedilen doğal gaz kaynakları üzerinde söz sahibi olma hedefi, devletler arasında yeni bir jeoekonomik rekabet alanını ortaya çıkarmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra yapılan keşiflerle değerli rezervlere sahip olduğu anlaşılan Doğu Akdeniz bölgesi, bu jeoekonomik rekabetin yaşandığı bir bölge olarak önem kazanmıştır.

Devletler arasında geçmişten beri Jeopolitik açıdan oldukça önemli olan Doğu Akdeniz'de son dönemde keşfedilen hidrokarbon kaynakları, bölgenin jeopolitik öneminin yanına jeoekonomik önemini de eklemiştir. Rezerv itibarıyla bir karşılaştırma yapmak gerekirse, dünya genelinde 188 trilyon metreküp civarında doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de son 23 yılda keşfedilen rezervlerin miktarı ise 2.5 trilyon metreküptür. Dolayısıyla, dünya geneline kıyasla bölgedeki rezervlerin düşük olduğu ifade edilebilir. Ancak, Norveç örneğinde görüldüğü gibi rezervler düşük olduğunda bile doğal gaz ticaretinde önemli bir pay almak mümkündür. Bu minvalde, gelecek yıllarda bu miktarın 10 trilyon metreküpü aşacağı öngörüsüyle beraber devletlerin ticari ilişkilerindeki bağımlılığa karşı alternatif arayışı bölgenin jeoekonomik önemini artıracakı söylenebilir. Bu çerçevede, özellikle bölgeye yakın olan Avrupa ülkeleri, bölgedeki doğal gaz kaynaklarına Rusya'ya olan bağımlılıklarını kırmak için alternatif olarak yaklaşmış ve bu nedenle bölgedeki gelişmelerin içerisinde taraf tutmak namına yer almaya başlamıştır. Diğer taraftan, Avrupa'nın gaz tedarikinde birincil konumda olan Rusya, bölge devletleri ile anlaşmalar yaparak özellikle doğal gaz kaynaklarının transferi konusunda belirleyici konumunu sürdürmek isterken; ABD ise jeoekonomik aktörleri aracılığıyla bölgedeki araştırma ve keşif çalışmalarında rol alarak doğal gaz ticaretindeki yerini korumak istemektedir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Doğu Akdeniz'in jeoekonomik önemi enerji güvenliği, doğal gaz tedarikinde yaşanan enerji bağımlılığı ve bölgesel güç ilişkilerinde kendisini göstermektedir. Her ne kadar Türkiye, bölgede gerçekleştirdiği doğal gaz arama faaliyetlerinden sonuç alamasa da bölgedeki kaynaklar üzerinde rol sahibi olması, Türkiye'nin jeoekonomik etkisini artıracaktır. Nitekim, kıta sahanlığı itibariyle Doğu Akdeniz'in orta kısmında önemli bir yetki alanına sahip olan Türkiye, stratejik açıdan kaynakların transferi ve çıkarılmasında önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca, gelişen ve büyüyen ekonominin devamlılığını sağlamak isteyen Türkiye için Rusya'yla olan doğal gaz ticaretindeki bağımlılığının kırılması açısından da bölgedeki doğal gaz kaynakları önemli bir alternatif oluşturacaktır. Bu açıdan, keşfedilen rezervler ve henüz keşfedilmemiş rezervlerin potansiyeli doğrultusunda Doğu Akdeniz'in, Türkiye'nin ekonomik gücü açısından çok boyutlu bir önem taşıdığı söylenebilir. Sonuç olarak, Jeoekonomi kavramına getirilen tanımlar çerçevesinde temel olarak enerjide kaynak çeşitliliğinin sağlanması yoluyla ulusal güvenliğe katkıda bulunması, ticari bağımlılığın azaltılması ve doğal gaz kaynaklarının transferinde söz sahibi olarak bölgede oluşacak ticari denkleme yer alması Doğu Akdeniz'i jeoekonomik perspektifle Türkiye açısından önemli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağır, O., S. Ekici ve A. Acar. (2021). Bölgesel Sorunların Küreselleşmesi: Doğu Akdeniz Örneği, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4: 1988 - 2000.
- Akpınar, E., A. Başbüyük. (2011). Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğal gaz, Turkish Studies, 3: 119-136.
- Aksoy, M. (2020). Rusya'nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz. İ. Numan Telci ve Recep Yorulmaz (Ed.), Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz içinde, Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Avcı, Ö. (2009). Türkiye Avrupa Birliği Enerji Üretim ve Tüketiminin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

- Başeren, S. H. (2010). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanları Uyuşmazlığı. İstanbul: TÜDAV Yayınları,.
- Bayraç, H. N. (2018). Uluslararası Doğal gaz Piyasasının Ekonomik Yapısı ve Uygulanan Politikalar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3: 13-36.
- Bayraklı, E. (2019). Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2018. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner (Ed.), SETA Türk Dış Politikası Yıllığı 2018 içinde (s. 261-286), İstanbul: SETA Yayınları.
- BP. (2011). BP Statistical Review of World Energy. <http://large.stanford.edu/courses/2011/ph240/goldenstein1/docs/bp2011.pdf> web adresinden 27 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- BP. (2021). Statistical Review of World Energy. <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> web adresinden 27 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- Budak, T. (2013). Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye, Bilge Strateji, 9: 125-142.
- Conway, M. (2000). Geo-Economics: The New Science, Atlanta: Conway Data INc.
- Dal, A. (2020). Jeoekonominin Yükselişi: Enerji Kaynakları Bağlamında Arktika ve Doğu Akdeniz Bölgelerinin Analizi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 65: 66-84.
- Durmuşoğlu, S. (2015). Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Komşu Ülkeler İle Uluslararası İlişkilerine Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- EPDK. (2021), Doğal Gaz Piyasası 2021 Yılı Sektör Raporu. <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-94-1007/dogal-gazyillik-sektor-raporu> web adresinden 14 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- European Commission. (2008). European Energy and Transport: Trends to 2030. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/trends_to_2030_update_2007.pdf web adresinden 1 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

- Eurostat. (2022). From where do we import energy?. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html> web adresinden 3 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Fackrell, B. E. (2013). Turkey And Regional Energy Security on The Road to 2023, *Turkish Policy*, 2: 83-89.
- Güneş, M., T. Arslan. (2018). Enerji bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7: 32-60.
- Hsiung, C. J. (2009). The Age of Geoeconomics, China's Global Role and Prospects of Cross-Strait Integration, *Journal of Chinese Political Science*, 2: 113-133.
- ExxonMobil. (2019). ExxonMobil makes natural gas discovery offshore Cyprus, https://corporate.exxonmobil.com/news/newsroom/news-releases/2019/0228_exxonmobil-makes-natural-gas-discovery-offshore-cyprus web adresinden 4 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- EUROPA.EUa. (2022). REPowerEU, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511 web adresinden 7 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- EUROPA.EUa. (2022). Joint Statement between the European Commission and the United States on European Energy Security, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_2041 web adresinden 7 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- EURONEWS.COM. (2022). AB enerjide Rusya'ya bağımlılıktan kurtulma planı hazırladı, <https://tr.euronews.com/2022/03/08/ab-enerjide-rusya-ya-bag-ml-l-ktan-kurtulma-plan-haz-rlad> web adresinden 7 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- DW.COM. (2022). Cezayir Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sağlar mı?, <https://www.dw.com/tr/cezayir-avrupanın-enerji-guvenligi-ne-katkida-bulunabilir-mi/a-61788249> web adresinden 15 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- İnan, Ş. (2011). Dünyada ve Türkiye'de Jeoekonomi Çalışmaları ve Jeoekonomi Öğretimi, *Bilge Strateji*, 4: 79-116.

- Kalaycı, R. (2021). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası: Dışlanma ve Sınırlandırılmaya Karşı Hak Arayışı. Rıdvan Kalaycı ve İsmail Akdoğan (Ed.), 21. Yüzyılda Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ve Büyük Güçlerle İlişkileri, İstanbul: Orion Kitabevi.
- Kedikli, U., T. Deniz. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, *Alternatif Politika*, 3: 399-424.
- Kökyay, F. (2021). Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 1: 216-239.
- Kvinikadze, G. (2017). The Problem Of Geo-Economics Definition, *The European Journal of Humanities and Social Sciences*, , https://www.researchgate.net/publication/318650324_The_problem_of_geo-economics_definition web adresinden 27 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- Leonard, M. (2015). Geopolitics vs globalization: How companies and states can become winners in the age of geo-economics. geo-economics seven challenges to globalization, World Economic Forum, Global Agenda Councils.
- Luttwak, N. E. (1990). From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, *Grammar of Commerce, National Interest*, 20: 17-23.
- O'Hara, Sarah, M. Heffernan. (2006). From geo-strategy to geo-economics: the 'heartland' and British imperialism before and after Mackinder, *Geopolitics*, 1: 54-73.
- Özekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 33: 1-51.
- Resmi Gazete. (2019). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanması Hakkında Karar, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf> web adresinden 24 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

- Sa'îd Ali, A. M. (1999). From Geopolitics to Geoeconomics. Phebe Marr (Ed.), *Egypt at the Crossroads: Domestic Stability and Regional Role*, Washington: National Defense University Press.
- Sarıtunalı, H. N. (2021). Çevresel Güvenlik ve Enerji Arz Güvenliği Bağlamında Türkiye'nin Enerji Politikası, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2: 409-421.
- Shin, S. Y., T. Kim. (2021). Eastern Mediterranean Gas Discoveries: Local and Global Impact, *Middle East Policy*, 1: 135-146.
- Söilen, K. S. (2012). Geoeconomics, www.bookboon.com web adresinden 17 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, İ. (2019). Doğu Akdeniz'de Enerji Çatışması ve İşbirliği, *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, 3: 1-52.
- TÜBA. (2021). TÜBA Doğal Gaz Raporu, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- TÜİK. (2021). "Dış Ticaret İstatistikleri", <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104> web adresinden 14 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Ulutaş, M. (2008). Küresel Enerji Savaşları ve Türkiye'nin Konumu, *Cumhuriyet Enerji*.
- USGS. (2010a). Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Nile Delta Basin province, Eastern Mediterranean, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf> web adresinden 10 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- USGS. (2010b). Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Levant Basin province, Eastern Mediterranean, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf> web adresinden 10 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
- Yaycı, C. (2020). Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Yorulmaz, R., O. Demirdoğan. (2020). Doğu Akdeniz'de Enerji Mücadelesi ve Türkiye. İ. Numan Telci ve Recep Yorulmaz (Ed.), *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz içinde*, Ankara: Ortadoğu Yayınları.